

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Дужа-Задорожна Мирослава Петрівна

УДК 37.046.16: 37.013.42 (430)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НІМЕЧЧИНИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Швед Марія Степанівна,
ВНЗ "Український католицький університет",
професор кафедри загальної та соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет",
завідувач кафедри соціології і соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук
Полєхіна Вікторія Миколаївна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла
Тичини, доцент кафедри соціальної педагогіки, соціальної
роботи та історії педагогіки.

Захист відбудеться 3 жовтня 2014 року о 13.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 2 вересня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Для демократичного суспільства базовим соціальним інститутом є сім'я як важливий чинник захисту і становлення особистості. Вона відіграє центральну роль у вихованні дітей, вводячи їх у світ знань і праці, суспільних прав та обов'язків, впливаючи на формування їхнього характеру і ставлення до навколишнього світу, моральних, ідейних та культурних цінностей. Сім'я є першоосновою духовного, економічного і соціального розвитку суспільства, а також опікується літніми, хворими людьми та особами з особливими потребами, тому держава має створити умови для повноцінної реалізації цих сімейних повноважень і виконання відповідних завдань. Проте в умовах глобальної суспільно-політичної та економічної кризи сучасна сім'я зазнає істотних змін, що позначаються на її нормальній життєдіяльності, порушують її повноцінне функціонування.

До актуальних проблем української сім'ї належать такі, як падіння престижу традиційного шлюбу, збільшення кількості розлучень, народження дітей поза шлюбом, малозабезпеченість, суперечність між професійними та сімейними ролями, нуклеаризація сім'ї, зниження народжуваності, низька згуртованість, послаблення зв'язків зі старшим поколінням, зменшення виховного й соціалізуючого потенціалу. Для подолання цих проблем сім'я потребує соціальної/соціально-педагогічної підтримки.

Здійснення ефективного соціального супроводу сімей, надання їм різноманітних видів соціально-педагогічної допомоги можливе лише за наявності висококваліфікованих фахівців, що, в свою чергу, вимагає створення в Україні ефективної системи сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти. Реальний аналіз соціально-педагогічної роботи з сім'ями різних типів в Україні свідчить про недостатню готовність фахівців до цього виду діяльності, недосконалість законодавства щодо соціального захисту та його слабку дієвість. Таким чином, актуальним є вивчення, осмислення й адаптація зарубіжного досвіду, зокрема Німеччини, де соціально-педагогічна діяльність і соціально-педагогічна освіта мають більш ніж столітню історію та багаті традиції, а також добре розвинену систему професійної підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності.

Аналіз літературних джерел свідчить, що різним теоретичним і практичним аспектам професійної підготовки соціально-педагогічних працівників в Україні присвячені дослідження вітчизняних учених Н. Заверико, А. Капської, Л. Міщик, В. Полехіної, Л. Штефан та інших. Німецький досвід у цій сфері вивчали Н. Абашкіна, В. Гаманюк, О. Пришляк, європейський і світовий – Л. Віннікова, Н. Гайдук, С. Когут, І. Козубовська, Н. Микитенко, О. Пічкар, В. Поліщук, Н. Собчак, В. Тищенко. Система соціально-педагогічної освіти Німеччини, вплив освітніх реформ на організацію навчання у вищих навчальних закладах, підготовка соціальних

педагогів/соціальних працівників до роботи з сім'єю стали об'єктом наукових пошуків німецьких науковців (Е. Крузе (E. Kruse), Д. Оельшлегель (D. Oelschlägel), Г. Пфаффенбергер (H. Pfaffenberger), В. Толє (W. Thole), Й. Шілінг (J. Schilling) та ін.).

Теоретичну і практичну цінність для нашого дослідження мають праці Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Беха, М. Ерлера (M. Erler), В. Кравця, Р. Наве-Герц (R. Nave-Herz), Р. Пойкерта (R. Peukert), М. Текстора (M. Textor), І. Трубавіної, Є. Холостової, в яких розкрито різні аспекти соціально-педагогічної роботи з сім'єю, обґрунтовано необхідність соціальної підтримки сім'ї з боку держави.

Вивчення джерельної бази дослідження та результати проведеного аналізу особливостей сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти в Україні дали змогу виявити *суперечності* між:

- розширенням сфери соціально-педагогічної діяльності, появою нового напрямку – соціально-педагогічна робота з сім'єю та недостатньою готовністю соціальних педагогів до цього виду діяльності;

- зростанням вимог суспільства до рівня професійної компетентності соціальних педагогів в умовах глобальної суспільно-політичної та економічної кризи і реальним станом їхньої підготовки до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах;

- тенденціями становлення сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти і необхідністю вдосконалення її нормативно-правового, організаційно-змістового, науково-методичного забезпечення з використанням прогресивних ідей німецького досвіду.

Таким чином, важливість проблеми, її недостатня розробленість, об'єктивні потреби щодо підвищення якісного рівня підготовки соціально-педагогічних фахівців до роботи з сім'єю в Україні зумовлюють актуальність теми дослідження *"Професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини"*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної програми дослідження кафедри загальної і соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка "Трансформаційні освітні зміни в Україні та за кордоном: порівняльний аналіз" (№ 0109U004341).

Тема дисертації затверджена вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 34/3 від 25.03.2009 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28.04.2009 р.).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка соціальних педагогів у системі вищої освіти Німеччини.

Предмет дослідження: структура, зміст та організація підготовки соціальних педагогів до

роботи з сім'єю в німецьких вищих навчальних закладах.

Мета дослідження: виявити особливості та провідні тенденції професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини й обґрунтувати шляхи запровадження прогресивних ідей німецького досвіду у вітчизняну сімейно орієнтовану соціально-педагогічну освіту.

Відповідно до предмета і мети дослідження було визначено такі **завдання:**

1. На основі аналізу наукової літератури з'ясувати стан дослідженості проблеми підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини.
2. Дослідити сучасний стан німецької системи професійної підготовки майбутніх соціально-педагогічних працівників до сімейно орієнтованої діяльності.
3. Розкрити зміст, організаційну структуру та особливості підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю на рівні бакалаврату і магістратури.
4. Виокремити провідні тенденції розвитку сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти Німеччини та виявити можливості творчої реалізації прогресивних ідей німецького досвіду.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження було використано сукупність **методів:**

теоретичні: а) відбір, аналіз, систематизація та узагальнення педагогічної, соціально-педагогічної, довідкової літератури, праць зарубіжних і вітчизняних науковців, нормативно-правової документації та статистичних даних Німеччини для з'ясування поняттєво-категорійного апарату дослідження і виокремлення основних складових професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю; б) ретроспективний аналіз проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в системі німецької вищої освіти для визначення шляхів її становлення та розвитку; в) порівняльно-зіставний метод для аналізу різних документальних дослідницьких даних з метою виявлення особливостей і тенденцій розвитку соціально-педагогічної сімейно орієнтованої освіти в Німеччині; г) метод теоретичного узагальнення для формулювання узагальнених висновків та обґрунтування практичних рекомендацій;

емпіричні: контент-аналіз, вивчення педагогічного досвіду й результатів діяльності науково-педагогічних працівників Вищої школи м. Нойбранденбург, Вищої фахової школи м. Потсдам (Німеччина), спостереження за навчальним процесом безпосередньо під час проведення блокових занять і семінарів на тему "Допомога сім'ї у вихованні", "Консультування сімей", "Теорії соціальної роботи", семінарських занять з підготовки до проходження практики, опитування студентів, соціально-педагогічних фахівців з метою виявлення особливостей німецької сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти (у межах наукового стажування в Німеччині у 2011 році).

Джерельна база дослідження: офіційна документація і матеріали про становлення та розвиток професійної сімейно орієнтованої соціальної/соціально-педагогічної освіти Німеччини, зокрема: нормативно-правові акти, дані Німецького Федерального Управління Статистики, "Положення про порядок проведення іспитів та організацію навчального процесу", "Модульні книги" і "Положення про організацію проходження практики" різних типів німецьких ВНЗ, Концепція магістерського напрямку "Прикладні дослідження сім'ї" Вищої школи прикладних наук м. Гамбург (2013), Дидактична концепція вдосконалення навчального процесу на факультеті соціальної педагогіки/соціальної роботи Вищої школи м. Нойбранденбург (2013); наукові праці (монографії, дисертаційні дослідження, статті) німецьких, українських та російських науковців з проблем професійної підготовки соціальних педагогів; довідково-енциклопедична література; періодичні видання Німеччини та інших зарубіжних країн з питань професійної соціальної/соціально-педагогічної освіти; програмно-методичне забезпечення процесу підготовки соціальних фахівців до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини.

Науковий пошук здійснювався у 2008-2013 рр.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше:

– *визначено* особливості професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в системі вищої освіти Німеччини в різних типах вищих навчальних закладів (орієнтація на загальнолюдські цінності, посилення уваги до проблем прав людини; базування на принципах системності, послідовності, міждисциплінарності, інтегративності та індивідуального підходу; диверсифікованість напрямів, рівнів, організації та структури навчання; практична спрямованість навчального процесу; наявність універсальних навчальних програм на рівні бакалаврату та широкого діапазону спеціалізацій у магістратурі);

– *виокремлено* провідні тенденції розвитку сучасної німецької сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти (зміна освітньої парадигми з перенесенням акценту на сім'ю та надання їй відповідних соціально-педагогічних послуг; модуляризація навчального змісту за принципом міждисциплінарності з урахуванням аксіологічного і компетентнісного підходів; високий рівень нормативно-правового забезпечення процесу підготовки; співпраця вищих навчальних закладів з соціально-педагогічними установами, громадськими організаціями, сімейними спілками);

– *виявлено* можливості творчої реалізації прогресивних ідей німецького досвіду підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в освітньому просторі України (запровадження інтегративних навчальних напрямів, розширення спектру спеціалізацій підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності; залучення студентів до науково-педагогічного вирішення реальних соціально-педагогічних проблем; формування та затвердження навчальних

планів з урахуванням спеціалізацій; налагодження співпраці вищих шкіл із державними соціально-педагогічними установами та громадськими організаціями, які надають допомогу сім'ї);

– *здійснено порівняльний аналіз* дефініцій "сім'я", "соціально-педагогічна робота з сім'єю" і "соціально-педагогічні послуги сім'ї" у німецькій та вітчизняній соціальній педагогіці.

Подальшого розвитку набули положення про використання організаційно-методичних форм у процесі підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери до роботи з сім'єю в системі вищої освіти Німеччини.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в розробці "Методичних рекомендацій щодо удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах України на основі використання німецького досвіду" для викладачів і студентів напрямів "Соціальна педагогіка" та "Соціальна робота", а також науковців і фахівців-практиків у сфері соціальної педагогіки.

Матеріали дослідження можуть використовуватися в процесі викладання соціально-педагогічних дисциплін і спецкурсів, під час підготовки навчальних посібників для вищої школи та методичних рекомендацій для практиків соціальної сфери; соціальними педагогами і соціальним працівниками в їхній сімейно орієнтованій діяльності; для проведення компаративних педагогічних досліджень у галузі міжнародної сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 17-15/4152 від 11.12.2013 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 4405-4 від 14.10.2013 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка про впровадження від 27.12.2013 р.), Національного університету "Львівська політехніка" (довідка про впровадження № 67-01-2457 від 13.12.2012 р.), Вищої школи м. Нойбранденбург (Німеччина) (довідка про впровадження № 0215 від 05.06.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві з М. Швед, автору належить аналіз нормативно-правової документації з проблеми дослідження, обґрунтування компетенційного профілю соціального педагога та особливостей надання соціально-педагогічних послуг сім'ї в Німеччині.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження знайшли відображення у виступах автора на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – "Місія викладача вищої школи в контексті сучасних освітніх викликів" (Львів, 2008); "Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах" (Київ, 2009); "Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності" (Ніжин, 2009); "Актуальные проблемы развития современного общества" (Тюмень, 2010); "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього

простору" (Київ, 2012); "Людина. Комп'ютер. Комунікація" (Львів, 2013); "Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, реалії, перспективи" (Львів, 2013); *всеукраїнських* – "Громадсько-освітні ініціативи в контексті реформування системи освіти в Україні: традиції, проблеми, перспективи" (Львів, 2011); "Актуальні проблеми підготовки соціальних педагогів у третьому тисячолітті" (Запоріжжя, 2011); "Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору" (Ніжин, 2012); III Українському педагогічному конгресі (Львів, 2009); під час стажування в Німеччині (Нойбранденбург, 2011). Про результати та висновки роботи доповідалося на наукових семінарах і засіданнях кафедр загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка і прикладної лінгвістики Національного університету "Львівська політехніка".

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 19 публікаціях, серед яких 7 наукових статей у фахових виданнях України, 5 – у виданнях іноземних держав, 1 – у збірнику наукових праць, 4 – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, 2 – в інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації 289 сторінок, із них 187 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 348 найменувань (249 – іноземними мовами). Робота містить 10 додатків на 62 сторінках, 4 рисунки та 1 таблицю.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність досліджуваної проблеми, зв'язок її з науковими програмами й темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; представлено джерельну базу; відображено інформацію про результати впровадження дисертаційного дослідження та їхню апробацію; охарактеризовано структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **"Теоретичні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в Німеччині"** – здійснено аналіз стану дослідженості зазначеної проблеми в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі; з'ясовано сутність ключових понять дослідження; проаналізовано історико-соціальні передумови становлення німецької соціально-педагогічної освіти в контексті роботи з сім'єю; охарактеризовано соціально-педагогічну складову сімейної політики уряду Німеччини та сімейно орієнтовані послуги як важливий інструмент її реалізації.

Теоретичний аналіз наукових праць німецьких (Ш. Буссе (St. Busse), Е. Крузе (E. Kruse), У. Лянге-Аппель (U. Lange-Appel), К. Мюллер (C. Müller), Д. Оельшлегель (D. Oelschlägel), Г. Пфаффенбергер (H. Pfaffenberger), В. Толє (W. Thole), Й. Шілінг (J. Schilling)) та українських

(О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, І. Козубовська, Л. Міщик, В. Поліщук, О. Пришляк та ін.) учених, узагальнення його результатів засвідчує наявність різних підходів щодо визначення змісту, структури, форми і концептуальних засад професійної підготовки майбутніх соціальних фахівців.

Зарубіжні теорії професійної соціально-педагогічної освіти суттєво відрізняються від положень, за якими здійснюється підготовка соціальних педагогів у нашій країні. Це стосується підходів щодо змістового наповнення, методичного забезпечення й організації процесу підготовки, зокрема, структури навчальних планів, обсягу навчального навантаження, принципів побудови навчального процесу, співвідношення теоретичного і практичного компонентів, організації самостійної та науково-пошукової роботи студентів.

Сутність німецької моделі підготовки фахівців у галузі соціальної освіти безпосередньо пов'язана з метою, змістом, формами та методами соціально-педагогічної діяльності, видами соціально-педагогічних послуг.

Як свідчить аналіз наукових джерел, серед зарубіжних та вітчизняних учених відсутня єдність у трактуванні суті соціальної педагогіки, соціально-педагогічної діяльності, її мети; соціально-педагогічна термінологія використовується неоднозначно; існують різні погляди щодо визначення співвідношення соціальної педагогіки і соціальної роботи у теоретичній та практичній сферах (А. Мюлюм (A. Mühlum), Х. Німаєр (Ch. Niemeier), Й. Шілінг (J. Schilling)). Встановлено, що в сучасних умовах найбільш поширеною в Німеччині є теорія субсумації, згідно з якою сфери діяльності соціальної педагогіки і соціальної роботи у вузькому значенні належать до загальної системи соціальної роботи, в якій вони, незважаючи на різне акцентування, реалізують спільні завдання. Яскравим прикладом підходу субсумації є вживання загального поняття "соціальна робота" (Soziale Arbeit) для позначення напряму підготовки соціальних/соціально-педагогічних фахівців у різних типах вищих навчальних закладів Німеччини.

Дослідження історико-соціальних передумов становлення німецької соціально-педагогічної освіти в контексті роботи з сім'єю, аналіз навчальних планів з підготовки соціальних фахівців у різні історичні періоди дає підстави стверджувати, що вона мала прогресивне значення для розвитку практичної соціально-педагогічної діяльності, зокрема роботи з сім'єю.

Правові основи соціально-педагогічної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями закріплені у Восьмій книзі Соціального кодексу Німеччини, в якій зафіксовано принципи, основні види і форми надання соціально-педагогічних послуг. Серед них найбільш сімейно орієнтованими є *сприяння вихованню в сім'ї* та *допомога у вихованні*. Їхнім завданням є впливати на усвідомлення сім'єю її відповідальності за виховання дітей. До соціально-педагогічних послуг щодо сприяння процесу виховання в сім'ї належать сімейна освіта, сімейне консультування, організація сімейного

дозвілля і відпочинку. Допомога у вихованні передбачає кваліфіковану підтримку сімей, її окремих членів у складних життєвих ситуаціях і надається у формі амбулаторних (консультування з питань виховання, підтримка у вихованні, соціально-педагогічна допомога сім'ї), частково стаціонарних (виховання в денній групі або в соціальній сім'ї) та стаціонарних (влаштування дітей у прийомну сім'ю чи заклад інтернатного типу) видів допомоги. Для здійснення соціально-педагогічної допомоги сім'ї фахівці використовують різноманітні методи, сукупність яких значною мірою визначає ефективність сімейно орієнтованої діяльності.

У розділі наголошується, що з огляду на складну поліфункціональну специфіку сім'ї, її роль у становленні особистості в Німеччині не існує окремої теорії соціальної/соціально-педагогічної роботи, а застосовується ціла низка різних психологічних, соціологічних та соціально-педагогічних концепцій для її обґрунтування.

Узагальнення досліджених матеріалів дало змогу виявити, що сімейно орієнтована діяльність у Німеччині є одним із дієвих інструментів реалізації сімейної політики держави, покликаної створювати оптимальні умови для повноцінного функціонування сім'ї, гармонізувати відносини між особою, родиною та суспільством.

У другому розділі – **"Організаційно-методичні аспекти підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини"** – охарактеризовано функціональне поле діяльності соціальних фахівців у контексті підготовки до роботи з сім'єю; проаналізовано особливості структури, змісту та організаційно-методичних форм професійної підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності в різних типах німецьких вищих навчальних закладів на рівні бакалаврату і магістратури.

У процесі дослідження встановлено, що соціально-педагогічну допомогу дітям, молоді та сім'ям у Німеччині надають представники різних соціальних професій. Серед них лише дошкільні педагоги, соціальні працівники і соціальні педагоги здобувають сімейно орієнтовану соціально-педагогічну освіту в системі вищої школи.

На сучасному етапі професійну підготовку фахівців соціально-педагогічної сфери здійснюють у Німеччині 105 вищих навчальних закладів державного підпорядкування: 35 університетів, 67 вищих фахових шкіл (ВФШ), 2 фахові академії та одна дуальна вища школа. У 2011 році кількість студентів напряму "Соціальна робота/Соціальна педагогіка" становила 60476 осіб, 11,5% з яких навчались в університетах та прирівняних до них педагогічних вищих школах, 85,8% – у вищих фахових школах, 2,7% – у фахових академіях та дуальній вищій школі. Внаслідок структурної реорганізації німецької системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери, 94% усіх програм, які пропонують вищі навчальні заклади, реалізуються за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалаврату та магістратури.

Спільними підходами до побудови освітньої моделі підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в системі вищої освіти Німеччини є: орієнтація на загальнолюдські цінності; врахування вимог практики і споживачів соціально-педагогічних послуг; організація навчального процесу за кредитно-трансферною системою ECTS; міждисциплінарний характер навчального змісту; універсальність програми підготовки на рівні бакалаврату і широкий діапазон спеціалізацій у магістратурі; діалектична єдність теоретичного та практичного компонентів (практика займає 30% – 50% навчального часу).

На основі аналізу нормативно-навчальної документації, фахової літератури і практичного досвіду з'ясовано, що професійна підготовка соціальних педагогів, які в майбутньому спеціалізуються у сфері роботи з сім'єю, має свої особливості залежно від федеральної землі та типу вищого навчального закладу. Відмінності, які спостерігаються у змісті й організаційній структурі підготовки, зумовлені значною автономністю німецьких ВНЗ та відсутністю державних стандартів. Практично у всіх типах вищих навчальних закладів процес професійної підготовки відбувається на основі трьох базових документів: Положення про порядок проведення іспитів і організацію навчального процесу, Положення про організацію проходження практики та Модульної книги.

Для фахових академій, які працюють за дуальною концепцією навчання, характерні: особливе прикладне спрямування навчального процесу, забезпечення постійного тісного взаємозв'язку між академічним навчанням та практикою в соціальних установах, що передбачає формування в студентів широкого спектру базових компетенцій, необхідних для роботи в різних соціально-педагогічних сферах і створює умови для успішного професійного розвитку. Як виявило дослідження, фахові академії вже в самій назві своїх навчальних спеціальностей чітко зазначають подальшу спеціалізацію. Вони готують соціальних педагогів/соціальних працівників до роботи з сім'єю тільки на рівні бакалаврату за такими сімейно орієнтованими спеціальностями як "Соціальна допомога молоді та сім'ї", "Допомога у вихованні", "Соціальні служби допомоги молоді та сім'ї" тощо.

Встановлено, що навчання у фаховій академії триває шість семестрів і передбачає формування у студентів ключових компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності в різних соціально-педагогічних галузях. Загальна програма підготовки має універсальний характер (80% навчального змісту стосується дисципліни "Соціальна робота" в цілому, 20% – відведено на поглиблене вивчення особливостей надання соціально-педагогічних послуг сім'ї). Навчальні модулі поділяються на обов'язкові, вибіркові та спеціалізовані. Зміст останніх безпосередньо пов'язаний з обраною спеціальністю і подальшою сферою діяльності студента та передбачає формування необхідних специфічних теоретичних і практичних компетенцій.

Досліджено організаційно-методичні форми навчання (кругова та інтерактивна лекція, блокові заняття, віртуальне і змішане навчання, відеоаналіз епізодів соціальної взаємодії, рольові/планові ігри тощо) та особливі форми контролю (самоаналітична доповідь, доповідь за результатами проекту, успішність трансферу), що використовуються у фахових академіях.

У процесі дослідження встановлено, що німецькі ВФШ, які готують соціально-педагогічних працівників у межах загального напрямку "Соціальна робота" на рівні бакалаврату, приділяють значну увагу підготовці майбутніх фахівців до роботи з сім'єю. Їхня популярність зумовлена прикладною орієнтацією навчального процесу, тривалішою виробничою практикою, порівняно з університетами, більшою свободою у виборі навчальних дисциплін.

Для німецьких ВФШ характерна однофазна модель підготовки, яка передбачає інтеграцію двох практичних семестрів безпосередньо в навчальний процес. Тривалість навчання становить шість-сім семестрів, за які студентам необхідно здобути 180-210 кредитів. На основі аналізу нормативно-навчальної документації з'ясовано, що підготовка майбутніх фахівців до роботи з сім'єю відбувається в межах спеціалізованих модулів: "Соціальна робота з дітьми, молоддю, сім'ями і людьми похилого віку", "Соціальна допомога молоді та сім'ї", "Виховання, сім'я і соціальне консультивання", "Соціально-педагогічні концепції роботи з сім'єю", які вивчаються у двох останніх семестрах.

Результати аналізу організації процесу професійної підготовки соціальних педагогів свідчать, що в університетах і педагогічних вищих школах навчальний процес на рівні бакалаврату має переважно універсальний характер.

Професійна підготовка майбутніх соціально-педагогічних фахівців до сімейно орієнтованої діяльності на рівні магістратури здійснюється за різними типами програм (консекутивними або послідовними, неконсекутивними або непослідовними, програмами підвищення кваліфікації); близько 90% акредитованих магістерських програм є консекутивними. Магістерські програми відрізняються своїми концепціями, змістом і структурою, що відображається на тривалості процесу підготовки (від одного до чотирьох років), формах навчання (очна, заочна, дистанційна) найменуванні кваліфікацій, які присвоюють випускникам. Деякі з них створені за кооперативними проектами декількох німецьких ВНЗ, інші запроваджені спільно з різними організаціями соціального спрямування або функціонують у межах міжнародних проектів.

Охарактеризовано концепцію віртуального (e-learning) та змішаного навчання (blended learning), методика проведення блокових занять; роль і місце онлайн-зв'язку в системі підготовки магістрів (контрольні завдання, онлайн-матеріали, онлайн-консультації); онлайн-спілкування магістрантів з метою обговорення наукових проблем та співпраці в розробці проектів.

Відповідно до аналізу нормативно-навчальної документації різних типів вищих навчальних

закладів, шість з них на рівні магістратури чітко зорієнтовані на підготовку соціально-педагогічних фахівців до роботи з сім'єю, що вказує на усвідомлення зростання ролі сім'ї в сучасному німецькому суспільстві як важливого ресурсу для подолання проблем та криз її членів.

У третьому розділі – **"Особливості використання прогресивних ідей німецького досвіду підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери до роботи з сім'єю"** – виокремлено та проаналізовано провідні тенденції сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти Німеччини; обґрунтовано шляхи запровадження прогресивних ідей німецького досвіду в систему професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з сім'єю в Україні; розроблено рекомендації для модернізації соціально-педагогічної освіти в нашій країні.

Аналіз наукових зарубіжних і вітчизняних джерел, ознайомлення із навчально-нормативною документацією та досвідом професійної підготовки соціальних педагогів під час проходження стажування в Німеччині дали змогу виокремити тенденції, властиві сучасній німецькій сімейно орієнтованій соціально-педагогічній освіті: зміна освітньої парадигми з перенесенням акценту на сім'ю і надання їй відповідних соціально-педагогічних послуг; формування змісту сімейно орієнтованої освіти на основі аксіологічного підходу; модуляризація процесу підготовки за принципом міждисциплінарності з урахуванням компетентнісного підходу; високий рівень нормативно-правового забезпечення процесу підготовки; співпраця вищих навчальних закладів з соціально-педагогічними установами, громадськими організаціями, сімейними спілками.

Зважаючи на те, що суспільство не може функціонувати без здорових і міцних сімей, принципово важливою для України на сучасному етапі її розвитку є зміна відношення до потреб дитини та сім'ї, реформування державної системи опіки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, введення нових форм сімейного влаштування. З іншого боку, процеси інтеграції нашої держави в загальноєвропейський геополітичний та освітній простір потребують формулювання нової парадигми соціально-педагогічної освіти в нашій країні, що зумовлює необхідність вивчення науково обґрунтованих підходів до можливості використання прогресивних ідей зарубіжного, зокрема німецького, досвіду. Все це вимагає вдосконалення української системи професійної підготовки працівників соціальної сфери до сімейно орієнтованої діяльності, приведення її у відповідність із змістово-структурними параметрами систем провідних європейських країн.

З метою реалізації прогресивних ідей досвіду сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти Німеччини в практику роботи вищих навчальних закладів України обґрунтовано рекомендації, які передбачають: запровадження інтегративних навчальних програм і розширення спектру додаткових спеціалізацій підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми та сім'ями; врахування аксіологічного та компетентнісного підходів при модуляризуванні

навчального змісту професійної підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності; залучення студентів до науково-педагогічного вирішення реальних проблем у галузі соціально-педагогічної роботи з сім'єю; формування та затвердження навчальних планів з урахуванням спеціалізацій; налагодження співпраці вищих шкіл із державними соціально-педагогічними установами та громадськими організаціями, які надають допомогу сім'ї.

Запровадження німецького досвіду в систему професійної підготовки соціальних педагогів України сприятиме задоволенню потреби держави у висококваліфікованих мотивованих фахівцях, які отримали профільну професійну підготовку до роботи з сім'єю, здатні успішно реалізувати завдання сімейної політики, вільно володіють сучасними формами, методами і технологіями соціально-педагогічної/соціальної діяльності.

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження дало змогу сформулювати такі

ВИСНОВКИ:

1. Аналіз наукових джерел свідчить про значне зростання уваги до вивчення системи професійної підготовки соціальних педагогів Німеччини, зокрема щодо визначення її змісту, структури, концептуальних засад, основних складових і процесу функціонування, як з боку німецьких дослідників, так і вітчизняних науковців. З'ясовано, що зарубіжні теорії професійної соціально-педагогічної освіти суттєво відрізняються від положень, за якими здійснюється підготовка соціальних педагогів у нашій країні.

Соціальна педагогіка, зокрема соціально-педагогічна робота з сім'єю, розвивається в Німеччині як спеціальна дисципліна, галузь педагогічної науки, важлива сфера професійної діяльності, а також напрям професійної підготовки соціально-педагогічних фахівців. Актуальність сімейно орієнтованої соціально-педагогічної роботи базується на постулаті про неможливість будь-якої соціально-педагогічної діяльності без прямого чи прихованого посилання на сім'ю. Встановлено, що соціально-педагогічна робота з сім'єю і професійна підготовка фахівців до цієї сфери діяльності має важливе значення для реалізації та вдосконалення німецької сімейної політики.

На основі аналізу німецьких і вітчизняних першоджерел з'ясовано сутність ключових понять дисертаційного дослідження, здійснено порівняльний аналіз дефініцій "сім'я", "соціально-педагогічна робота з сім'єю" та "соціально-педагогічні послуги сім'ї". Зокрема встановлено, що серед німецьких науковців неоднозначно використовується соціально-педагогічна термінологія, існують різні підходи щодо співвідношення соціальної педагогіки і соціальної роботи, відбувається нівелювання відмінностей між ними. На практиці ці поняття часто вживають синонімічно в подвійному трактуванні "соціальна робота/соціальна педагогіка", або використовують термін "соціальна робота у широкому значенні (Soziale Arbeit)" для позначення

сукупності різних видів соціальної/соціально-педагогічної діяльності та напряму підготовки соціальних фахівців у системі вищої освіти Німеччини.

2. Для кадрового забезпечення багатоаспектної діяльності соціально-педагогічної сфери в Німеччині сформувалася система неперервної професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю. Сімейно орієнтовану соціально-педагогічну освіту надають різні типи вищих навчальних закладів (вищі фахові школи, фахові академії, педагогічні вищі школи й університети), кожен з яких має свою специфіку, пов'язану з навчальною концепцією, моделлю, напрямами та спеціалізаціями.

У відповідності до процесу структурної реорганізації німецької системи професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників до роботи з сім'єю, який відбувається в контексті Болонського процесу, більшість (94%) програм, що пропонують німецькі вищі навчальні заклади, реалізуються за принципом двоступеневої моделі навчання (бакалаврат і магістратура).

Програми підготовки соціальних фахівців до сімейно орієнтованої діяльності відрізняються за змістом і структурою, що позначається на тривалості та варіативності моделей навчального процесу, організаційно-методичних формах, найменуванні кваліфікацій, які присвоюють випускникам. Спостерігаються значні відмінності щодо організації навчального процесу та проведення практичних фаз, структури й обсягу навчальних модулів, вибору спеціалізації, що зумовлено високим рівнем автономності німецьких вищих навчальних закладів та децентралізованістю управління освітою.

Спільними підходами до побудови освітньої моделі підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини є: орієнтація на загальнолюдські цінності; врахування вимог практики і споживачів соціально-педагогічних послуг; організація навчального процесу за кредитно-трансферною системою ECTS; міждисциплінарний характер навчального змісту; діалектична єдність теоретичного та практичного компонентів.

3. Процес професійної підготовки фахівців до діяльності в соціальній сфері, зокрема, до надання соціально-педагогічних послуг сім'ї, відбувається на бакалаврському та магістерському освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Аналіз змісту різнорівневої соціально-педагогічної освіти виявив наявність інваріантної компоненти, яка забезпечує оволодіння універсальними теоретичними знаннями і практичними навичками, та варіативної складової, що передбачає підготовку до обраної спеціалізації і задовольняє індивідуальні навчальні потреби студентів. Професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з сім'єю в Німеччині базується на принципах системності, послідовності, інтегративності, міждисциплінарності та індивідуального підходу і характеризується оптимальним поєднанням теоретичного та практичного компонентів, запровадженням універсальних

навчальних програм на рівні бакалаврату і широким діапазоном спеціалізацій та цілеспрямованим розвитком дослідницьких умінь студентів у магістратурі. З метою оптимізації навчального процесу активно використовують технології модульного і дистанційного навчання, а також особистісно орієнтовані, інформаційно-рефлексивні, професійно-розвивальні навчальні технології.

Важливою складовою процесу професійної підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності на обох освітньо-кваліфікаційних рівнях є інтегрована у навчальний процес практична підготовка, яка характеризується варіативністю моделей, наявністю інституту супервізії та забезпечується блоковою практикою, регулярними одноденними практичними фазами впродовж цілого навчального процесу, або практично орієнтованими навчальними модулями.

4. Вивчення наукових праць, документальних джерел, ознайомлення з досвідом професійної підготовки соціальних педагогів під час стажування в Німеччині свідчить, що сучасній німецькій сімейно орієнтованій соціально-педагогічній освіті притаманні такі тенденції: зміна освітньої парадигми з перенесенням акценту на сім'ю і надання їй відповідних соціально-педагогічних послуг; модуляризація процесу підготовки за принципом міждисциплінарності з урахуванням компетентнісного підходу; формування змісту сімейно орієнтованої освіти на основі аксіологічного підходу; високий рівень нормативно-правового забезпечення процесу підготовки; співпраця вищих навчальних закладів з соціально-педагогічними установами, громадськими організаціями, сімейними спілками.

Аналіз німецького досвіду підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю, а також його зіставлення з потребами українського суспільства та особливостями функціонування вітчизняної системи сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти стали підґрунтям для висновку про те, що детального вивчення з перспективою творчої реалізації в Україні заслуговують: інтегративні навчальні програми; розширення діапазону спеціалізацій підготовки фахівців соціальної сфери до сімейно орієнтованої діяльності; повна модуляризація змісту підготовки на основі аксіологічного та компетентнісного підходів; досвід залучення студентів до науково-педагогічного вирішення реальних проблем у галузі соціально-педагогічної роботи з сім'єю; навчальні плани з урахуванням спеціалізацій; подальший розвиток партнерських відносин вищих навчальних закладів із державними соціально-педагогічними установами та громадськими організаціями, які надають допомогу сім'ї.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. До подальших напрямів дослідження вважаємо за доцільне віднести: особливості надання соціально-педагогічних послуг міграційній сім'ї та підготовки соціальних фахівців до роботи в консультативних міграційних службах; організаційно-педагогічні умови професійного зростання соціальних педагогів у системі

післядипломної освіти Німеччини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Дужа-Задорожна М. П. Система вищої освіти ФРН в контексті Болонського процесу / Мирослава Дужа-Задорожна // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – Вип. 25. Ч. 3.– с. 289–297.
2. Дужа-Задорожна М. П. Формування професійних компетенцій майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини / Дужа-Задорожна М. П., Швед М. С. // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. / Редкол.: Бех І. Д., Огнев'юк В. О., Кононко О. Л. – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – № 11 (спецвип., ч.2). – с. 96 – 99.
3. Дужа-Задорожна М. П. Академізація професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини / Дужа-Задорожна М. П. // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин: В-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – Ч. 2., № 6. – с. 277–280.
4. Дужа-Задорожна М. П. Особливості надання соціально-педагогічних послуг сім'ї у Німеччині / М. П. Дужа-Задорожна, М. С. Швед // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. статей / Ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь: "Мелітополь", 2011. – Вип. 6. – с. 98-107.
5. Дужа-Задорожна М. П. Професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з сім'єю в Німеччині: історичний аспект / Мирослава Дужа-Задорожна // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки / гол. ред. Г. В. Локарева. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – № 1(14). – с. 28-34.
6. Дужа-Задорожна М. П. Болонський процес і професійна підготовка фахівців до соціально-педагогічного супроводу сім'ї у Німеччині/ Дужа-Задорожна М. П. // Гуманітарний вісник – Додаток 1 до Вип. 27, Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2012. – Т. 1 (34). – с. 119-127.
7. Дужа-Задорожна М.П. Особливості професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у різних типах вищих навчальних закладів Німеччини / Дужа-Задорожна М.П. // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя / за заг. ред. Є. І. Коваленко). – Ніжин: В-во НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – № 4 – с. 171–177.
8. Duzha-Zadorozhna M. P. Trends in Training of Social Workers in Germany in the Context of Work with Family / Duzha-Zadorozhna Myroslava Petrovna // European Applied Sciences. – Stuttgart: ORT Publishing, 2014. – № 2. – P. 56 – 59.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Дужа-Задорожна М. П. Зміни у професійній підготовці соціальних педагогів у ВНЗ Німеччини в контексті Болонського процесу/ Дужа-Задорожна М.П. // Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ніжин, 5-7 листопада 2009 р.) / За ред. А. І. Конончук. – Ніжин: В-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – с. 58 – 60.

10. Дужа-Задорожна М.П. Нові форми організації сімейного виховання в Україні / Мирослава Дужа-Задорожна // Третій український педагогічний конгрес : Зб. наук. пр. [за матеріалами III Українського педагогічного конгресу (Львів, 14-15 грудня 2009 р.)]. – Львів: Сполом, 2010. – С. 256-262.

11. Дужа-Задорожна М.П. Медиация как метод социально-педагогической работы с семьей (на примере Германии) / Дужа-Задорожна М. П. // Актуальные проблемы развития современного общества : материалы Международной научно-практической конференции (Тюмень, 10 декабря 2010 г.) / под ред. Н. Р. Насыровой. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2011. – С. 225- 228.

12. Дужа-Задорожна М.П. Німецькі громадські ініціативи для сім'ї / Мирослава Дужа-Задорожна // Товариство "Рідна школа": історія і сучасність: Наук. альманах [за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції "Громадсько-освітні ініціативи в контексті реформування системи освіти в Україні: традиції, проблеми, перспективи" (Львів, 23 березня 2011)] / Упоряд. і наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів: В-во Львів. край. т-ва "Рідна школа", ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Ч. 6. – С. 168-176.

13. Дужа-Задорожна М. П. Професійна підготовка соціально-педагогічних фахівців дошкільної сфери до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини / Дужа-Задорожна М.П. // Людина. Комп'ютер. Комунікація : Зб. наук. пр. [за матеріалами міжнародної наукової конференції (Львів, 28-30 травня 2013)] / за ред. О. П. Левченко. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 212-216.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

14. Дужа-Задорожна М.П. Допомога сім'ї у кризовій ситуації / Дужа-Задорожна Мирослава // Praca zbiorowa "Rodzina jako nośnik tradycji narodowych, religijnych i patriotycznych". – Łowicz-Ryki: AWR Magic, 2009. – С. 271 – 277.

15. Дужа-Задорожна М.П. Посередництво як ефективний соціально-педагогічний метод вирішення сімейних конфліктів у Німеччині / Мирослава Дужа-Задорожна // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – вип. 27. – С. 163-170.

16. Duzha-Zadorozhna M. Moderne Familienerziehung in der Ukraine und ihre Ersatzformen / Myroslava Duzha-Zadorozhna // Forum Erziehungshilfen der Internationalen Gesellschaft für erzieherische Hilfen. – Frankfurt a. M.: Beltz Juventa, 2012. – Н. 2. – S. 107-109.

17. Дужа-Задорожна М.П. Підготовка дошкільних педагогів до роботи з сім'єю в умовах класичного університету Німеччини / Мирослава Дужа-Задорожна // Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи: у 3-х томах. Т. 3. Педагогічна думка, освіта, персоналії: теоретичний, історичний, компаративістський підходи : Зб. наук. пр. / За ред.. М. Євтуха, Д. Герцюка, К. Шмида. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – С. 198-206.

18. Дужа-Задорожна М.П. Словник соціальної педагогіки/соціальної роботи (німецько-український/українсько-німецький) / Мирослава Дужа-Задорожна та Матіас Мюллер. – Berlin: Verlag des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge, 2014. – 384 с.

19. Методичні рекомендації щодо удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах України на основі використання німецького досвіду для студентів базового напрямку підготовки 6.130102 "Соціальна робота" / Нац. ун-т "Львів. політехніка"; уклад.: М. П. Дужа-Задорожна. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 28 с.

АНОТАЦІЇ

Дужа-Задорожна М. П. Професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах Німеччини. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

У дисертації досліджено теоретико-методичні засади професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю в німецьких вищих навчальних закладах. На основі аналізу наукових джерел охарактеризовано особливості надання соціально-педагогічних послуг сім'ї як важливої складової сімейної політики Німеччини. З'ясовано сутність, мету, завдання, принципи, основні види і форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Німеччині. Висвітлено процес становлення і розвитку німецької соціально-педагогічної освіти в контексті надання допомоги сім'ї; проаналізовано зміст, організаційну структуру та особливості професійної підготовки соціальних педагогів до сімейно орієнтованої діяльності у різних типах вищих навчальних закладів на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; виокремлено провідні тенденції розвитку сімейно орієнтованої соціально-педагогічної освіти в Німеччині та розроблено рекомендації щодо запровадження прогресивних ідей німецького досвіду професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'єю у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: робота з сім'єю, соціально-педагогічні послуги сім'ї, система вищої освіти Німеччини, професійна підготовка соціальних педагогів, сімейно орієнтована соціально-педагогічна освіта.

Дужа-Задорожна М. П. Профессиональная подготовка социальных педагогов к работе с семьей в высших учебных заведениях Германии. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2014.

В диссертации исследованы теоретико-методические основы профессиональной подготовки социальных педагогов к работе с семьей в немецких высших учебных заведениях. На основе анализа научных источников охарактеризованы особенности предоставления социально-педагогических услуг семье как важной составляющей семейной политики Германии. Раскрыты сущность, цели, задачи, принципы; установлены основные виды и формы социально-педагогической работы с семьей в Германии. Освещен процесс становления и развития немецкого социально-педагогического образования в контексте оказания помощи семье; проанализированы содержание, организационная структура и особенности профессиональной подготовки социальных педагогов к семейноориентированной деятельности в различных типах высших учебных заведений на различных образовательно-квалификационных уровнях; выделены ведущие тенденции развития семейноориентированного социально-педагогического образования в Германии и разработаны рекомендации по внедрению прогрессивных идей немецкого опыта профессиональной подготовки социальных педагогов к работе с семьей в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: работа с семьей, социально-педагогические услуги семье, система высшего образования Германии, профессиональная подготовка социальных педагогов, семейноориентированное социально-педагогическое образование.

Duzha-Zadorozhna M.P. Professional training of social pedagogues for work with families in higher educational institutions of Germany. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in pedagogical sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2014.

The thesis focuses on the theoretical and methodological foundations of professional training of social pedagogues for work with families in higher educational institutions of Germany. On the basis of the analysis of scientific sources there are characterized peculiarities of provision of social and pedagogical services for families as an important part of family policy in Germany. The subject matter, purpose and objectives of social and pedagogical work with families as well as principles, basic types and forms of provision of social and pedagogical services in German families are presented. According to the Eighth book of German Social Code, the following social and pedagogical services are considered to be the most family-oriented: promotion of upbringing in the family and assistance in the upbringing. These services are aimed at both parents and juveniles, who are in various life situations as well as they are intended for promotion of better family awareness of the responsibility for children upbringing.

The study highlights the process of formation and development of German social and pedagogical education in the context of provision of assistance to families, analyzes the curriculum for training of social specialists in various historical periods. It is clarified that at the present stage the social and pedagogical assistance to children, youth and their families in Germany is provided by the representatives of different social professions. Among them pre-school teachers, social workers and social pedagogues get family-oriented social and pedagogical education in the system of higher schools.

As the carried out research reveals, the professional training of specialists in social and pedagogical field in Germany is provided by 105 higher educational institutions, the most popular among which are the higher professional schools. Due to the structural reorganization of the German system of professional training of social experts for family oriented activities, 94% of all programs offered by universities are implemented in two educational levels: bachelor and master.

On the basis of the analysis of regulatory and educational documentation, professional literature and practical experience it is discovered that professional training of social and preschool teachers, whose future sphere will be to work with children, young people and their families, has its peculiarities depending on the federal land and type of higher educational institution. The differences that are observed in the content and organizational structure of training are additionally caused by a considerable autonomy of higher educational institutions in Germany as well as the absence of national standards.

Higher professional schools train social and pedagogical workers within the general discipline of "Social Work" or offer training programs for work in the preschool area. Most of them at the bachelor level pay considerable attention to training future specialists for the work with families that is carried out within specialized modules, which include "Social Work with Children, Youth, Families and the Elderly within a biographical perspective", "Assistance to children, youth and their families", "Areas of activity: education, family and social counseling" etc. Professional Academies train social pedagogues/social workers to work with families only at the bachelor level and even in the very name of their educational

disciplines clearly indicate the further specialization. They are characterized by the following: a special application oriented learning process, ensuring the ongoing close relationship between coursework and practice in social institutions, which includes providing students with a wide range of basic competencies needed to work in various social and educational fields and creates conditions for successful professional development. At German universities and pedagogical high schools, where at the bachelor level there is a specialty "Social Pedagogy/Social Work", the educational process is mostly universal.

It was found out in the study that the training of future social and educational professionals to work with families in different types of German higher educational institutions at the bachelor level has its specifics. Three types of master's programs are there in the higher education system in Germany. They are: consecutive and non-consecutive and post-professional master training programs; about 90% of accredited master's programs are consecutive. Post-professional master training programs most closely correspond to the concept of lifelong learning, which becomes at present in Germany more and more developed. Educational programs at the master's level differ in their concepts, contents and structure which reflect in the duration of training, modes of study and the name of the qualifications that are assigned to graduates. Some are created by cooperative projects of several German higher educational institutions and other are introduced together by various organizations for social purposes or operate in the framework of international projects.

According to the analysis of various types of regulatory and educational documentation of German higher educational institutions, six of them at the Master level are clearly oriented on training of social and pedagogical specialists to work with families. Introduction of family-oriented master disciplines to these institutions in 2010-2013 points to the awareness of the increasing role of family in the modern German society as an important resource for overcoming the problems and crises of its members and the need to train highly qualified specialists in order to provide social and pedagogical support for it.

This paper highlights the leading tendencies in the development of family-oriented social and pedagogical education in Germany and formulates recommendations on the implementation of progressive ideas of German experience in training social pedagogues to work with families in the higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: work with family, social and pedagogical services for families, system of higher education of Germany, training of social pedagogues, family-oriented social and pedagogical education.

Підписано до друку 22.08.2014 р.
Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12
8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.